

การประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
**An Evaluation the Bachelor of Arts Program in Teaching Thai Language,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus**

พระปลัดรัฐพงศ์ หมั่นแก้ว (ขนตีสมนโน) และ ญาณภัทร สีหะมงคล

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Phrapalad Nuttapong Muenkaew and Yannapat Seehamongkon

Maharakham University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: 64010582013@msu.ac.th

*****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2562 ใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPP (CIPP Model) กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย จำนวน 105 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมิน แบบมาตรฐานประมาณค่า จำนวน 6 ฉบับ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง จำนวน 2 ฉบับ และแบบสัมภาษณ์กลุ่มย่อยชนิดมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ใช้ในการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านบริบท (Context) พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีความเหมาะสมระดับมาก
2. ด้านปัจจัยป้อน (Input) พบว่ามีความเหมาะสมมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าส่วนใหญ่มีความเหมาะสมระดับมาก
3. ด้านกระบวนการ (Process) พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสมระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีความเหมาะสมมากที่สุด
4. ด้านผลผลิต (Product) พบว่า พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสมระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีความเหมาะสมมากที่สุด

คำสำคัญ: การประเมินหลักสูตร; รูปแบบประเมินชิปปี้; การสอนภาษาไทย

Abstracts

The purpose of the research was to evaluate the curriculum of Bachelor of Education in the Thai Teaching, Mahachulalongkornrajavidyalay University, Khon Kaen Campus (Improved Curriculum, 2562 B.C.) through CIPP Model. The participants were 105 people. The research instruments were 6 assessment forms performing by rating scales, and 2 structured interviews. The data were analyzed by the descriptive method. The statistic used included mean, average, and standard deviation.

The results shown;

1. The context of the curriculum was in high level. When focusing in each part, each of them was in the highest level.
2. The input of the curriculum was in high level. When focusing in each part, each of them was in the highest level.
3. The process of the curriculum was in the highest level. When focusing in each part, each of them was in the highest level.
4. The product of the curriculum was in the highest level. When focusing in each part, each of them was in the highest level.

Keyword: Curriculum Assessment; CIPP Model; Thai Teaching

บทนำ

การประเมินหลักสูตรเป็นวิธีการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาหลักสูตร เพราะการประเมินหลักสูตรจะทำให้ทราบถึงข้อบกพร่องและข้อดีของหลักสูตรว่ามีการวางแผนงานและการดำเนินงานได้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ควรจะปรับปรุงในด้านใด เพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์ที่สุดและได้ผลผลิตตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ อีกทั้งการประเมินหลักสูตรเป็นการพิจารณา เปรียบเทียบและตัดสินเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบหลักสูตรว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีความสอดคล้องระหว่างมาตรฐาน ความมุ่งหวังและการปฏิบัติจริงเพียงใด หลักสูตรนั้นมีประสิทธิภาพเพียงใด มีผลกระทบอย่างไร (บุญชม ศรีสะอาด, 2546 : 152 และชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2557 : 63)

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มีปรัชญาของหลักสูตรว่าเป็นหลักสูตรที่ผลิตบัณฑิตสาขาวิชาการสอนภาษาไทย ให้เป็นผู้มีความรู้และใฝ่รู้ด้านวิชาการ มีจิตวิทยาของความเป็นครู และจิตสำนึกในการบริการ และช่วยเหลือบุคคลตามจรรยาบรรณวิชาชีพบนพื้นฐานของคุณธรรม ศีลธรรม มนุษยธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม มีวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เพื่อผลิตบัณฑิตสาขาวิชาการสอนภาษาไทยให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้ 1. มีความรู้ ความเข้าใจ ในภาษาไทย 2. มีทักษะด้านการสอน ด้านการคิดวิเคราะห์เชิงตัวเลข และการสื่อสารเทคโนโลยี 3. สามารถพัฒนารูปแบบการสอน และจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยอย่างต่อเนื่อง 4. สามารถนำความรู้ทางภาษาไทยไปประยุกต์ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ 5. เป็นผู้นำด้านการสอนภาษาไทยที่มีคุณธรรม ศีลธรรม และมนุษยธรรม 6. มีจิตอาสาในการให้บริการช่วยเหลือบุคคลตามจรรยาบรรณวิชาชีพ 7. มีความ

รับผิดชอบและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ดังนั้นเมื่อจบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการสอนภาษาไทย สามารถประกอบวิชาชีพครู และสามารถทำงานราชการในตำแหน่ง ก.พ. กำหนดว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาศรศาสตร์บัณฑิต หรือทำงานอื่นได้ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยสามารถเข้าทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ได้ เช่น ครูสอนภาษาไทยและวิชาที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน ทั้งในหน่วยงานราชการและเอกชน ครูสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ ประกอบอาชีพอิสระที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย เป็นบุคลากรทางการศึกษา การผลิตบัณฑิตสาขาวิชาการสอนภาษาไทยให้มีจำนวนที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ ด้านคุณภาพของบัณฑิตเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีกิจกรรมฝึกประสบการณ์ตามความสนใจของนิสิตโดยนิสิตสามารถนำความรู้มาบูรณาการได้อย่างมีเหตุผล มีความสามารถทางวิชาการ การวิเคราะห์และแก้ปัญหา และการใช้ภาษาไทยในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การยกระดับเรื่องคุณภาพของบัณฑิตไทยในการประกอบอาชีพที่ต้องใช้ความรู้ด้านภาษาไทย ด้านความรู้ ยังขาดการคำนึงถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการฝึกปฏิบัติให้นิสิตเกิดความคิดวิเคราะห์ การจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการจดจำจากการลงมือทำซึ่งจะทำให้ เป็นสิ่งสำคัญหลักสูตรจึงสำคัญและไม่ว่าจะเป็นการศึกษาระดับใดก็ตามจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับการประเมินหลักสูตรเพื่อพัฒนาต่อไป (วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562 : 63) ดังนั้น การประเมินหลักสูตร เป็นการการศึกษารวบรวมข้อมูลของหลักสูตรทั้งหมดเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำ การดำเนินการใช้และผลของการใช้หลักสูตร ตลอดจนการตัดสินคุณค่าและคุณภาพของหลักสูตร แล้วนำมาวิเคราะห์เทียบกับเกณฑ์เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจให้คุณค่าแก่หลักสูตรว่าหลักสูตรมีข้อดีข้อเสียในเรื่องใด รวมทั้งผลการใช้หลักสูตรและตัดสินว่าหลักสูตร มีคุณค่าตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลหลักสูตรเป็นขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรเพราะจะทำให้ทราบว่าหลักสูตรประสบผลสำเร็จเพียงใด มีอะไรที่จะต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือจะตัดสินใจอย่างไรต่อไป การประเมินหลักสูตรมี 3 ระยะหลัก ๆ คือ การประเมินหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร และการประเมินหลังการใช้หลักสูตร ถ้าต้องการได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของการพัฒนาหลักสูตรทั้งหมดเมื่อใช้หลักสูตรครบ รอบแล้ว ก็ควรประเมินทั้งระบบหลักสูตร (วาริรัตน์ แก้วอุไร, 2564 : 72)

การประเมินหลักสูตรครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกการประเมินแบบ CIPP (CIPP Model) ของ Stufflebeam เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมิน คือการให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ เน้นการแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่างฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหาข้อมูลและนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เพื่อป้องกันการมีอคติในการประเมิน และได้แบ่งประเด็นการประเมินออกเป็น 4 ประเภท คือ การประเมินด้านบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context evaluation : C) การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือ

ปัจจัยป้อน (Input evaluation: I) การประเมินกระบวนการ (Process evaluation : P) การประเมินผลผลิต (Product evaluation : P) ซึ่งรูปแบบการประเมินนี้เป็นรูปแบบที่มีความทันสมัยสามารถนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรได้และเป็นรูปแบบการประเมินที่ประเมินองค์ประกอบครบทุกด้าน ทำให้ได้สารสนเทศเพื่อการวางแผนหลักสูตรเพื่อนำหลักสูตรไปปฏิบัติเพื่อปรับปรุงหลักสูตรทันทั่วทั้งที่และเป็นรูปแบบการประเมินที่ช่วยในการพัฒนาและการบริหารหลักสูตร ตลอดจนการกำหนดอนาคตของหลักสูตร จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบการประเมินแบบ CIPPI Model เป็นรูปแบบการประเมินเพื่อพัฒนาหลักสูตรและประกันประสิทธิผลของหลักสูตรได้เป็นอย่างดี (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2541 : 32) โดยการประเมินสภาพข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านบริบท (Context: C) ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของหลักสูตรโครงสร้างหลักสูตร เนื้อหารายวิชาของหลักสูตร ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input: I) ประกอบด้วย นิสิตอาจารย์ผู้สอน วัสดุการศึกษา สื่อ ตารางเรียน และสถานที่เรียนด้านกระบวนการ (Process: P) ประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลและการบริหารหลักสูตร ด้านผลผลิต (Product: P) ประกอบด้วย ประสิทธิภาพของบัณฑิตในด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านผลกระทบ (Impact: I) ประกอบด้วย การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดและขยายผลให้ผู้อื่น การมีภาวะผู้นำทางวิชาชีพ ความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความภาคภูมิใจในสาขาวิชา (มาเรียม นิลพันธุ์, 2554 : 60)

ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่ดีกว่าทั้งด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาหลักสูตร ความพร้อมและศักยภาพของผู้สอน พื้นฐานของผู้เรียน วัสดุอุปกรณ์ การจัดสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การบริหารหลักสูตร การวัดและประเมินผล เพื่อเป็นสารสนเทศให้ผู้บริหารหลักสูตรใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและประเทศชาติยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2562 ในด้านบริบท ด้านปัจจัยป้อน ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2562 เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Qualitative Research) ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย จำนวน 105 คน คือ 1) อาจารย์ผู้สอน จำนวน 5 คน 2) นิสิตที่กำลังศึกษา จำนวน 60 คน 3) อาจารย์นิเทศการสอน จำนวน 5 คน 4) ครูพี่เลี้ยง จำนวน 15 คน 5) ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 5 คน 6) เพื่อนร่วมงานนิสิต จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้มี 3 ชนิด คือ

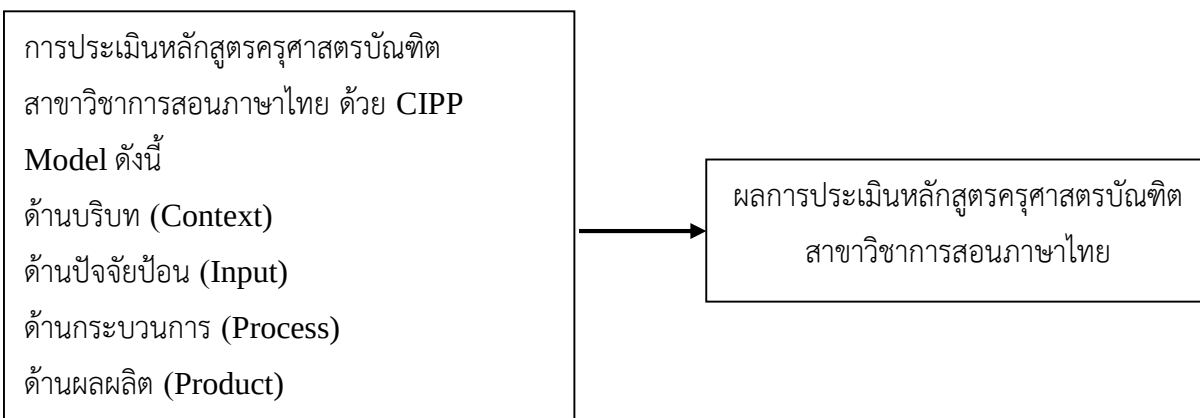
1. แบบประเมิน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวน 6 ฉบับ
2. แบบสัมภาษณ์ ชนิดมีโครงสร้าง (structured Interview) จำนวน 2 ฉบับ
3. แบบสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Group Interview) การประเมินหลักสูตร ชนิดมีโครงสร้าง (structured Interview)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ใช้ในการแจกแจงความถี่ (Frequency), ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ญาณภัทร สีหะมงคล, 2565 : 82)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2562 ครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPP (CIPP Model) โดยมีกรอบการประเมิน (Stufflebeam, D. L. 2007 : 65) ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ด้านบริบท มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกแต่ละประเด็นพบว่าอยู่ในระดับมากทุกประเด็น ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพ มีความชัดเจนด้านภาษาและเข้าใจง่าย สอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตร สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางในสาขาวิชาการสอนภาษาไทย ครอบคลุมเนื้อหาและโครงสร้างของหลักสูตร

1.2 โครงสร้างหลักสูตร จำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตรมีความเหมาะสม (184 หน่วยกิต) จำนวนหน่วยกิตหมวดวิชาบังคับ (48 หน่วยกิต) หน่วยกิตหมวดวิชาเลือก (20 หน่วยกิต) จำนวนหน่วยกิตวิชาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ (16 หน่วยกิต) มีความสอดคล้องกับปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

1.3 เนื้อหาวิชาของหลักสูตร รายวิชาในวิชาเอกเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน เนื้อหารายวิชาอื่นที่นอกเหนือจากรายวิชาเอกชัดเจนและไม่ซ้ำซ้อนกัน เนื้อหารายวิชาเอกต่าง ๆ ชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนกัน ช่วยให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานได้ มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาวิชาสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน เนื้อหาสาระการเรียนรู้มีการจัดลำดับได้เหมาะสม

2. ด้านปัจจัยป้อน มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกแต่ละประเด็นพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกประเด็น ดังนี้

2.1 เอกสารตำราเรียน มีจำนวนหนังสือและวารสารอ้างอิงเพียงพอและตรงกับความต้องการ เอกสารประกอบหลักสูตรมีเพียงพอสำหรับช่วยในการศึกษาค้นคว้า มีรายงานการวิจัยจำนวนเพียงพอที่จะใช้ศึกษาค้นคว้า ห้องสมุดมีหนังสือและวารสารที่ทันสมัยเป็นปัจจุบัน

2.2 อุปกรณ์การเรียนการสอน สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา ห้องเรียนมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนนิสิตและการจัดกิจกรรม ห้องเรียนมีบรรยากาศและสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมีบริการด้านสื่อทางการสอนที่ทันสมัย มีวัสดุที่จำเป็นต่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษามีคุณภาพเพียงพอและทันสมัย

2.3 ประเด็นอื่น ๆ การจัดอาจารย์สอนแต่ละรายวิชา การบริการด้านต่าง ๆ เช่น การยื่นคำร้อง การลงทะเบียน การตอบปัญหาข้อสงสัยต่าง ๆ ในการศึกษา การจัดอาจารย์ที่ปรึกษาให้กับนิสิต อาจารย์ที่ปรึกษาเอาใจใส่ติดตามและให้เวลากับนิสิตอย่างต่อเนื่อง

3. ด้านกระบวนการ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกประเด็น เมื่อจำแนกแต่ละประเด็นพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกประเด็น ดังนี้

3.1 สภาพการเรียนการสอน มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาบรรยายพิเศษ ผู้สอนมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นอย่างดี การตรงต่อเวลาของอาจารย์ผู้สอน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การสอน ผู้สอนเน้นความรู้ความสามารถนำไปปฏิบัติได้ ผู้สอนใช้วิธีสอนอย่างหลากหลาย เช่น การบรรยาย อภิปราย ให้ศึกษา ค้นคว้าเอง

3.2 การวัดผลประเมินผล มีวิธีวัดและเครื่องมือวัดมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม วัดผลทั้งด้านความรู้ ทักษะคุณธรรม ผู้สอนแจ้งผลการประเมินให้ผู้เรียนทราบอย่างรวดเร็ว วิธีวัดและประเมินผลมีความยุติธรรม การวัดและประเมินผลในแต่ละวิชามีหลายรูปแบบ เช่น การทดสอบเขียนรายงาน การอภิปราย

4. ด้านผลผลิต มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกแต่ละประเด็นพบว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้อง ดังนี้

4.1 การปฏิบัติงาน มีความรับผิดชอบหน้าที่ มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการบริหารองค์กร

4.2 ภาวะผู้นำ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจในการทำงานได้ถูกต้อง สมเหตุสมผลและทันต่อเหตุการณ์ มีภาวะความเป็นผู้นำในการการทำงาน มีความสามารถในการเป็นผู้นำและผู้ตามได้ เป็นผู้นำในการกระตุ้นให้บุคลากรในหน่วยงานให้มีจรรยาบรรณในการทำงาน

4.3 ความสามารถในการเฝ้าหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีการนำความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เรียนมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ความสามารถรับเทคโนโลยีใหม่และนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน การนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาไปช่วยพัฒนาองค์กร

4.4 ความสามารถในการปรับตัว การนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาไปช่วยพัฒนาองค์กร มีจิตใจเปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสัมพันธ์ที่ดี และมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในการทำงาน

4.5 การยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล ขยันหมั่นเพียร อุทิศเวลาให้กับหน่วยงาน มีความซื่อสัตย์ในการทำงาน มีความยุติธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน มีความเสียสละต่อส่วนรวม แสดงความรับผิดชอบผลงานของตน เมื่อเกิดความเสียหายต่อการปฏิบัติงาน

4.6 ความรู้ความสามารถพิเศษ มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานและกล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้อง มีความเชื่อมั่น กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความรู้ความสามารถในการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบในการปฏิบัติงาน สามารถใช้ความรู้จากการวิจัยให้เกิดประโยชน์ต่อวิชาชีพ

5. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับหลักสูตร

5.1 จุดเด่นของหลักสูตร เป็นหลักสูตรที่รายวิชาที่เปิดทำการเรียนการสอนมีความหลากหลายในสาขาการสอนภาษาไทย อาจารย์ผู้สอนมีความรู้ความสามารถทางด้านการสอนภาษาไทย อาจารย์ผู้สอนมีความเมตตา สาขาวิชาส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางในสาขาวิชาการสอนภาษาไทย โดยการเชิญ

ผู้เชี่ยวชาญมาอบรม/บรรยายพิเศษเพิ่มเติม อาจารย์ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพ อาจารย์ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรักและศรัทธาในพระพุทธศาสนา รายวิชาที่เรียนมีการสอดแทรกความรู้ และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา สามารถนำความรู้ในสาขาวิชาที่ได้เรียนไปใช้ในการสอบบรรจุครูผู้ช่วยได้

5.2 จุดด้อยของหลักสูตร เพิ่มเติมรายวิชาทางด้านนวัตกรรม/สื่อการสอนทางภาษาไทยที่เน้น ปฏิบัติ นิสิตบางส่วนยังไม่กล้าแสดงออกในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งในและนอกชั้นเรียน เน้นกิจกรรมทางพระพุทธ ศาสนามากเกินไป และแหล่งค้นคว้ามีน้อย

5.3 ปัญหา การพัฒนาศักยภาพอาจารย์ สื่อสิ่งพิมพ์/ อุปกรณ์ในการค้นคว้าข้อมูลไม่เพียงพอ มาตรฐานการให้คะแนนไม่เท่าเทียมของอาจารย์ บางรายวิชาสอนไม่ตรงกับชื่อวิชาและสั่งงานแบบงงๆ กิจกรรมในระหว่างเรียนมากขึ้น

5.4 ความต้องการ ส่งเสริมการเข้าสู่ตำแหน่งหรือการผลิตตำราการสอน มีบริการหนังสือที่ สอดคล้องกับวิชาเรียน ห้องสมุดที่มีหนังสือตรงตามหมวดหมู่ที่เรียน เพื่อที่จะได้ค้นคว้าได้มากขึ้น มาตรฐาน การให้คะแนนที่เท่าเทียมกัน อาจารย์ผู้สอนต้องคำนึงว่านิสิตที่มีพื้นฐานและไม่มีพื้นฐาน ไม่ควรสอนเร็วเกินไป อยากเรียนภาษาอาเซีย เขมร เวียดนาม พม่า เป็นวิชาเสริม

5.5 ห้องสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ ห้องศึกษาค้นคว้า และการบริการข้อมูลข่าวสารทางด้าน วิชาการต่าง ๆ ไม่ทราบแหล่งข้อมูลในการค้นหาหนังสือ Wifi ไม่เสถียรและช้ามากทำให้เกิดปัญหาในการค้น สารสนเทศออนไลน์ บรรยากาศดี หนังสืออ้างอิงวิชาการยังไม่ครอบคลุม หนังสือด้านวรรณกรรมมีน้อยมาก อินเทอร์เน็ตช้าและไม่เสถียร

5.6 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไป นิสิตมีความรู้ความเข้าใจในหลักภาษาไทย นิสิตมีทักษะ ด้านการสอนที่ประยุกต์กับการสอนและพฤติกรรมเด็กในปัจจุบันได้ มีจิตอาสาในการให้บริการช่วยเหลือสังคม เป็นผู้นำทางพิธีกรรมทางศาสนาได้ มีจิตอาสาในการให้บริการช่วยเหลือสังคม มีความรับผิดชอบและมีความสัมพันธ์ที่ดี เป็นผู้นำทางพิธีกรรมทางศาสนาได้ดี ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นเพื่อนร่วมงานที่ดี นิสัยน่ารัก สดชื่นได้ใจ มีจิตอาสาช่วยงานเพื่อนๆ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2562 มีประเด็นที่สามารถนำผลการวิจัยมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ด้านบริบท มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกแต่ละประเด็น พบว่า อยู่ในระดับมากทุกประเด็น ทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพ สอดคล้องกับงานวิจัยของนิวัฒน์ บุญสม และคณะ (2560 : 39) ที่พบว่า บริบทของหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ หลักสูตรมุ่งผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในวิชาชีพและมีความสามารถเป็นผู้นำทางการออกกำลังกายและกีฬาอย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรมุ่งผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในวิชาชีพ และมีความสามารถเป็นผู้นำทางการออกกำลังกายและกีฬาอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพตามความคิดเห็นของนักศึกษา ผู้ใช้บัณฑิต กรรมการบริหารหลักสูตร อาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า หลักการของหลักสูตรมีความสมบูรณ์และเหมาะสม มุ่งผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในวิชาชีพ เป็นผู้ปฏิบัติตามกฎระเบียบและมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่

เนื้อหาวิชาของหลักสูตร รายวิชาในวิชาเอกเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน เนื้อหารายวิชาอื่นที่นอกเหนือจากรายวิชาเอกชัดเจนและไม่ซ้ำซ้อนกัน เนื้อหารายวิชาเอกต่าง ๆ ชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนกัน ช่วยให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานได้สอดคล้องกับงานวิจัยของเจษฎา จันทร์เปล่ง (2562 : 58) ที่พบว่า การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาภาษาอังกฤษ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2556) ด้านบริบท ประเด็นเนื้อหาวิชาของหลักสูตร พบว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องคือ สามารถช่วยให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานได้ มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร วิชาเอกเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน เนื้อหาในรายวิชาบังคับชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนกันและเนื้อหาในรายวิชาอื่นที่นอกเหนือจากรายวิชาเอกชัดเจนสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

2. ด้านปัจจัยป้อน มีจำนวนหนังสือและวารสารอ้างอิงเพียงพอและตรงกับความต้องการ เอกสารประกอบหลักสูตรมีเพียงพอสำหรับช่วยในการศึกษาค้นคว้า มีรายงานการวิจัยจำนวนเพียงพอที่จะใช้ศึกษาค้นคว้า ห้องสมุดมีหนังสือและวารสารที่ทันสมัยเป็นปัจจุบัน ห้องเรียนมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนนิสิตและการจัดกิจกรรม ห้องเรียนมีบรรยากาศและสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมีบริการด้านสื่อทางการสอนที่ทันสมัย มีวัสดุที่จำเป็นต่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษามีคุณภาพเพียงพอและทันสมัย การจัดอาจารย์สอนแต่ละรายวิชา การบริการด้านต่าง ๆ เช่น การยื่นคำร้องการลงทะเบียน การตอบปัญหาข้อสงสัยต่าง ๆ ในการศึกษา การจัดอาจารย์ที่ปรึกษาให้กับนิสิต อาจารย์ที่ปรึกษาเอาใจใส่ติดตามและให้เวลากับนิสิตอย่างต่อเนื่อง

3. ด้านกระบวนการ มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาบรรยายพิเศษ ผู้สอนมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นอย่างดี การตรงต่อเวลาของอาจารย์ผู้สอน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนเน้นความรู้ความสามารถนำไปปฏิบัติได้ ผู้สอนใช้วิธีสอนอย่างหลากหลาย เช่น การบรรยาย อภิปราย ให้ศึกษาค้นคว้าเอง มีวิธีวัดและเครื่องมือวัดมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม วัดผลทั้งด้านความรู้ ทักษะคุณธรรม ผู้สอนแจ้งผลการประเมินให้ผู้เรียนทราบอย่างรวดเร็ว วิธีวัดและประเมินผลมีความยุติธรรม การวัดและประเมินผลในแต่ละวิชามีหลายรูปแบบ เช่น การทดสอบเขียนรายงาน การอภิปราย

4. ด้านผลผลิต มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อจำแนกแต่ละประเด็น พบว่าอยู่ในระดับมากทุกประเด็น มีความรับผิดชอบหน้าที่ นำความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เรียนมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถในการใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน การบริหารองค์กร แก้ไขปัญหาและการตัดสินใจในการทำงานได้ถูกต้อง สมเหตุสมผลและทันต่อเหตุการณ์ มีภาวะความเป็นผู้นำและผู้ตาม มีจรรยาบรรณในการทำงาน มีจิตใจเปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสัมพันธ์ที่ดีและมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในการทำงาน ขยันหมั่นเพียร อุทิศเวลาให้กับหน่วยงาน มีความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมต่อเพื่อนร่วมงาน มีความเสียสละต่อส่วนรวม แสดงความรับผิดชอบต่อผลงานของตน เมื่อเกิดความเสียหายต่อการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของสมพร ร่มสุข (2559 : 117-128) ที่พบว่าหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรมีผลการประเมินโดยผู้ใช้นบัณฑิตมีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของบัณฑิตในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทยได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้บัณฑิตมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างครบถ้วน โดยผู้บังคับบัญชาบัณฑิตและเพื่อนร่วมงานบัณฑิตมีความคิดเห็นว่าเป็นบัณฑิตมีคุณภาพในระดับมาก สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาไปการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผู้นำในวิชาชีพ มีความรับผิดชอบหน้าที่ มีความสามารถในการทำงาน สามารถปฏิบัติงานก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร และมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงานเป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของเจษฎา จันท์เปล่ง (2562 : 63) ที่พบว่าการประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ด้านกระบวนการ ประเด็นการวัดผลและประเมินผล โดยรวมอยู่มีความคิดเห็นหรือความเห็นสมควรและสอดคล้องกับในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องเรียงตามลำดับ ได้แก่ บัณฑิตมีจิตสาธารณะ รู้จักการเสียสละและมีน้ำใจต่อองค์กรและเพื่อนร่วมงาน บัณฑิตมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น บัณฑิตปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ บัณฑิต

มีการปฏิบัติตนและวางตัวที่ดีสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่บุคคลอื่นได้ บัณฑิตประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมพื้นฐาน (ของศาสนา) บัณฑิตให้เกียรติและเคารพในสิทธิของผู้อื่น และข้อ 8 บัณฑิตมีความสุภาพอ่อนโยนและมีสัมมาคารวะต่อผู้อื่น

5. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตร

เป็นหลักสูตรที่รายวิชาที่เปิดทำการเรียนการสอนมีความหลากหลายในสาขาการสอนภาษาไทย อีกทั้งอาจารย์ผู้สอนมีความรู้ความสามารถทางการสอนภาษาไทย มีความเมตตา สาขาวิชามีการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางในสาขาวิชาการสอนภาษาไทย โดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาอบรม/บรรยายพิเศษเพิ่มเติม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรักและศรัทธาในพระพุทธศาสนา รายวิชาที่เรียนมีการสอดแทรกความรู้และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำความรู้ในสาขาวิชาที่ได้เรียนไปใช้ในการสอบบรรจุครูผู้ช่วยได้

ความต้องการของอาจารย์ผู้สอนในการส่งเสริมการเข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการหรือการผลิตตำราการสอน ความต้องการของนักศึกษาต้องการให้มีบริการหนังสือที่สอดคล้องกับวิชาเรียนห้องสมุดควรจัดหาหนังสือให้ตรงตามหมวดหมู่ที่เรียนเพื่อที่จะได้ค้นคว้าได้มากขึ้น อีกทั้งเรื่องมาตรฐานการให้คะแนนที่เท่าเทียมกัน อาจารย์ผู้สอนต้องคำนึงว่ามีทั้งนิสิตที่มีพื้นฐานและไม่มีความรู้พื้นฐาน ไม่ควรสอนเร็วเกินไป และนักศึกษาต้องการเรียนภาษาอาเซียน เขมร เวียดนาม พม่า เป็นวิชาเสริม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีรายวิชาเลือกให้หลากหลายครอบคลุมภาษาอาเซียน และแต่ละรายวิชา ควรเน้นการฝึกฝนในทักษะต่าง ๆ ทั้งการฟัง พูด อ่านและเขียน

1.2 ควรจัดหาทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนังสือเรียน หนังสืออ้างอิง หนังสือด้านวรรณกรรมให้เพียงพอกับความต้องการใช้นอนิสิตและให้สอดคล้องกับวิชาเรียน

1.3 ควรมีการเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ วัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย และอินเทอร์เน็ตที่สามารถเชื่อมต่อให้สามารถค้นคว้าได้ให้มีจำนวนเพียงพอต่อการใช้งาน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับงานวิจัยทางการประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาภาษาไทย เพื่อถอดบทเรียน นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ต่อไป และเพื่อจะได้มีแนวทางในปรับหลักสูตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษารูปแบบการประเมินหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาภาษาไทยในรูปแบบอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา จันทรเปล่ง. (2562). การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทหลักสูตรการศึกษา มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2557). การพัฒนาหลักสูตร ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: วีพริ้นท์.
- ญาณภัทร สีหะมงคล. (2565). การวัดและประเมินผลการเรียนรู้. มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์.
- บุญสม และคณะ. (2560). การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตรการกีฬา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร
- บุญชม ศรีสะอาด. (2546). การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- มาเรียม นิลพันธุ์. (2554). การประเมินหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วารินทร์ แก้วอุไร. (2564). การพัฒนาหลักสูตร จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2562). หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาภาษาไทย. ขอนแก่น.
- สมพร ร่วมสุข และคณะ. (2559). การประเมินหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา ภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. วารสารวิชาการ *Veridian E-Journal, Silpakorn University* ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. 9 (1), 117-128
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2541). รวมบทความทางวิธีวิทยาการวิจัย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Stufflebeam, Daniel L.; and Shinkfield, Anthony J. (2007). *Evaluation Theory, Models, & Application, San Francisco*. John Wilwy.